

SVENSKA
 FORNMINNESFÖRENINGENS
 TIDSKRIFT.

SJUNDE BANDET.

3:e häftet.

INNEHÅLL:

	Sid.
BÆHRENDTZ, F. J., Fynd från den äldre jernåldern i Kalmar län. I. Med 9 fig.	215.
SCHÜCK, HENRIK, En romersk statyett, funnen i svensk jord. Med 2 fig.	238.
BRATE, ERIK, Tyska runinskrifter.	247.
EKHOFF, EMIL, Tvenne sköldar från slutet af medeltiden. Med 6 fig.	263.
LOOSTRÖM, L., Christoffer Eichhorn och hans samlingar.	286.

Svenska Fornminnesföreningens styrelse och ledamöter den 1 februari 1890.

Tvenne sköldar från slutet af medeltiden.

Af

Emil Ekhoff.

Under medeltiden ansågs det som en ej ringa förmån att er-hålla sin sista hviloplats inom kyrkans murar. En hvar, som det kunde, sträfvade derefter. Kyrkorna uppfyldes härigenom med grafvar, hvilkas grafstenar nu äro af stor vigt för forskningen, både såsom prof på tidens konstfärdighet och genom sina inskrifter, hvilka lemna viktiga upplysningar i fråga om tidens personalhistoria. Begrafningarna uti kyrkorna qvarlemnade emellertid, som vi skola se, inom dessas murar andra minnesmärken än grafstenarna, minnesmärken öfver hvilka dock förödelsten så grundligt framgått, att vi nu ej finna många spår af desamma.

Man var i allmänhet angelägen om att bevisa den döde tillräcklig heder vid hans sista färd. Förnämligare mäns jordafärd skedde därför med pomp och ståt. Olaus Magni har i sin »Historia de gentibus septentrionalibus»¹ i ord och bild gifvit en skildring af, huru det tillgick vid dylika tillfällen i Sverige mot medeltidens slut. Då hans berättelse är af vigt för vårt ämne, inför jag här ett utdrag ur densamma. Bifogade afbildning, fig. 1, är en kopia i facsimile af illustrationen i Olaus Magni arbete. Hans beskrifning lyder i öfversättning:

»— — arfvingar och slägtingar, som vilja föra lysande och ädle mäns jordiska lemningar till grafven, anmoda en man, fullständigt rustad och sittande på en bepansrad häst samt föregången af en lång rad af prester, att rida före det på en rikt utstyrd bår lagda liket, och lemna åt honom att föra i högra handen ett blottadt svärd med fästet vänt mot himmelen, samt på ryggen en sköld,

¹ Tryckt i Rom 1555.

hvilken prydd med vapenmärket har varit förd i strid. Och detta allt jemte något jordagods öfverlemnna arfvingarna till den kyrka, der begrafningen egt rum; dock må arfvingarna efter uppskattning genast återlösa hästen, svärdet och rustningen, då således skölden ensam kvarstannar på ett bemärkt ställe i kyrkan; för att det må synas, hvilken utmärkt man uppstått af en lysande släkt och troget stridt för Guds ära och rättvisan samt af fri vilja och frikostighet skänkt till kyrkan egodelar att för gudstjenstens behof för evärdliga tider besitta, och äfven af den grund och orsak, att efterkommande må från den helgade platsen (kyrkan) hafva ett

Fig. 1. *Begrafningståg.* Efter Olaus Magni.

vittnesbörd om, hvilken lysande och ädel släkt detta varit, som efter de högsta bedrifter öfverlemnat sina kvarlevor, vapenmärke och minne åt kyrkans vård — — —.»

Ehuru det i denna berättelse ej uttryckligen nämnes, att de i begrafningståget förda vapnen varit den dödes egna, framgår detta dock af sammanhanget. I annat fall hade ju intet skäl funnits att öfverlemnna dem åt kyrkan. På samma grund kunna vi tryggt antaga, att den häst ryttaren rider varit den hädangångnes egen stridshäst. Förhållanden under långt senare tid, till hvilka jag längre fram skall återkomma, sätta för öfrigt detta utom all fråga.

Med afseende på afbildningen torde böra nämnas, att skölden, som i öfverensstämmelse med tidens sed hänger i en rem kring ryttarens hals, ej är en svensk sköld; den har en form, som återfinnes i Italien, men som ej torde hafva förekommit norr om Alperna, om ej undantagsvis, och som säkerligen ej varit i bruk i Sverige. Att skölden har en främmande form kan ej heller förefalla underligt, ty det är väl föga troligt, att Olaus Magni vid utförandet af bilderna i sin historia haft svenska original att tillgå. Han torde hafva fått åtnöja sig med att till förebilder för sina illustrationer taga typer från det land, der arbetet skrefs, nämligen Italien; ett tillvägagående, som med den tidens uppfattning ej torde hafva förefallit mycket störande.

Vi se af ofvan stående skildring, att det var vanligt att i begrafningståget medföra den dödes krigiska utrustning, och att af denna åtminstone skölden kvarstannade i kyrkan. Härmed öfverensstämmer ock, hvad Peringskiöld vid beskrifningen af Upsala domkyrka och dess minnesmärken anför om dylika i kyrkan befintliga minnen¹. Han säger att *»efter Riddare och Adelige Herrar hafwer ifrån långliga tider varit brukeligt, at wid theras Patroners Altare i Kyrkior och Kloster insättia sina (deras) Skiöldar, hvilka the i lifstiden i fält och andra Ridderliga torneringar til ett kännetecken för sin person och tapperhet fört hafva. Af sådana Ridderliga skiölder har Upsala Domkyrka fordom varit på pelare och wäggar åthskilligestüdes prunkande, hwarefter spikar och krokur än quare äro.»* Det var emellertid ej blott spikar och krokur efter dylika minnen, som på Peringskiölds tid *»quare»* voro, ty han afbildar och beskriver i detta sammanhang 4 i kyrkan hängande sköldar och 2 hjelmur.² Jag återkommer till två af dessa sköldar.

En annan bekräftelse på det af Olaus Magni omtalade bruket att i kyrkorna upphänga de afidnes sköldar och vapen hafva vi i en af kyrkoherden i Frestad och Hammarby, sedermera

¹ »Monumenta Ullerakerensia.»

² Af dessa synas dock redan under Peringskiölds lifstid alla sköldarna hafva gått förlorade i 1702 års stora brand, medan de båda hjelmarna deremot torde hafva undgått förstörelsen vid detta tillfälle. Det heter nämligen i Peringskiölds ofvan nämnda — år 1719 tryckta — arbete om dessa hjelmur, hvilka tillhört herr David Bengtsson Oxenstierna (död 1472) och en annan medlem af samma släkt, att de *»äro hängande i Hög-Choret på norre pelaren gint emot (Oxenstierne-) grafwen»*.

antiquarien Martinus Laurentii Aschaneus¹ i början af 1600-talet författad beskrifning öfver Sigtuna och dess kyrkor, hvilken i

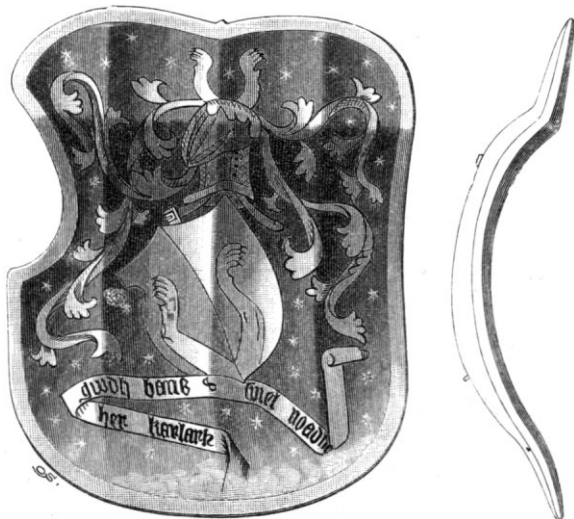

Fig. 2. Sköld med herr Karl Larssons (björnlär) vapen. Nu i Statens Hist. Museum.

handskrift finnes på Kongl. Biblioteket. Vid redogörelsen för den gamla dominikaner-klosterkyrkan, den n. v. stadskyrkan, säger han: »Mechta många gamle wapnar efther thett gamle sättet af trää, krögta, vidlijmadt lärft och leeder och målade, mykit annorlunda ähn som nu brukas thenna tijdh, alle wäggiar och pelare full hängde ther medh, många af them liggia nedfallne i wråarna, som borde medh rätha upsatta warda; om the alle som wapnarne och anorna tilhördt hafva äro ther i closterkyrkian begrafne, wett man ike så til prika att man thett kan fulleliga säija. The kunna och warit vttförda af the andre kyrkiorna efther the så gott som öde stå och insatte i thenna kyrka som wid makt är.»²

¹ Aschaneus blef utnämnd till antiquarius den 20 maj 1630. Fullmagten finnes tryckt i Lignells »Bidrag till Svenska kyrkans och Riksdagarnes historia», III s. 68. Han kallas stundom Riksantiquarie eller Antiquarius Regni. Han var äfven skald och har efterlemnadt tryckta och otryckta dikter af värde. H. Schück, »Sv. lit. hist.», s. 352.

² Det torde ej sakna intresse att se, huru bruket att i begrafningståget medföra den dödes krigiska utstyrel bibehöll sig långt efter medeltiden. I konung Gustaf I:s liktåg, hvartill ceremonielet finnes anfördt

Aschaneus' uppgift hafva vi för tillfället så mycket mera skäl att taga fasta på, som bland de af honom sedda »wapnarne» i

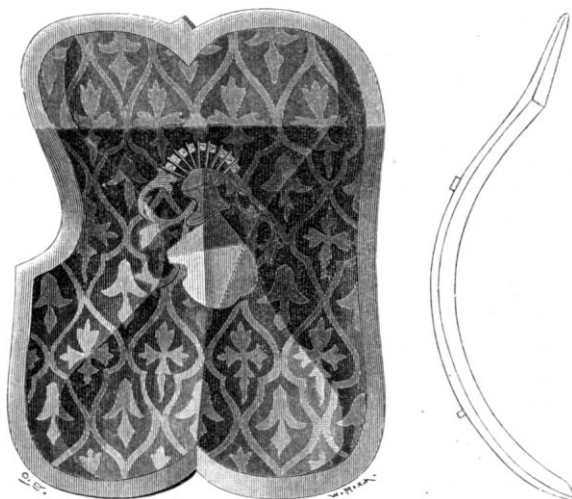

Fig. 3. Sköld med Banér-vapnet. Nu i Lifruskammaren.

Sigtuna dominikanerkyrka äfven befunno sig de båda sköldar, som äro föremål för denna uppsats och finnas här afbildade, fig. 2 och 3.

i Peringskiölds ofvan nämnda arbete, följde efter 24 »wapendragare», som förde de olika landskapens vapen, »thernäst efter herr Beriel Nilsson med Hufwudbaneret. Sedan herr Gabriel med Wåpne-Kjortelen och Hjelman, Ture Pärsson med Köridseth (harnesket). Näst före Lijket Herr Grefwe Swante med Svärdet, näst efter Lijket Herr Grefwe Göstaf Johansson med Kongl. Maytz häst.» Äfven i Johan III:s begrafningståg fördes »Sal. Konungens kyritz» samt svärdet, äppet, spiran och kronan. Konungens lifhäst fördes strax efter rustningen. Flere af de till våra dagar bevarade rustningar, som tillhört medlemmar af svenska konungahuset, hafva förts i begrafningstågen och derefter qvarlemnats i kyrkan; så t. ex. Karl IX:s och Karl Filips rustningar i Strengnäs domkyrka samt Gustaf Adolfs och Karl X:s, nu förvarade i Lifruskammaren. Detta bruk är ingenting annat än en efter förändrade förhållanden lämpad form af den urgamla, hedna seden att i grafven hos den döde nedlägga de af honom i lifstiden brukade vapen, redskap och dyrbarheter. Äfven hans häst eller hästar och andra husdjur lät man stundom åtfölja sin herre i grafven. Vi kunna säga, att denna sed ännu ej är helt och hållet aflagd af Europas kulturfolk. Bruket att i kungliga begrafningståg medföra »lifhästen» är förvisso intet annat än en qvarlefa af densamma.

Båda tillhöra nu offentliga samlingar; den ena förvaras sedan några år i Statens Historiska Museum, dit den kommit direkt från kyrkan i Sigtuna. Den andra är nyligen af friherre Per Banér på Sjö skänkt till Lifruskammaren. De äro af särdeles stort intresse bland annat därför, att de, såvidt man känner, äro de enda i Sverige till vår tid bevarade verkliga stridssköldar från medeltiden, de enda, som återstå af de gamla kyrkornas, enligt hvad ofvan är visadt, en gång rika utrustning i berörda afseende.

Båda sköldarne bestå af en stomme af trä, hvilken på båda sidor är belagd med ett pålimmadt, nu tunt och förtorkadt, men förr troligen tjockare och mera elastiskt lager af blånor.

Den fig. 2 afbildade, som är ej obetydligt tyngre och gröfre än den andra, är på baksidan beklädd med mycket tjockt och fast pergament, som rundt om är vikt öfver sköldens kant och räcker ett par fingers bredd in på framsidan. Denna är öfverdragen med groft linne, belagdt med ett gips- eller kritlager, på hvilket sköldens målning är utförd. Den består af en brun bottenfärg med spridda, sexuddiga guldstjerner; i midten finna vi egarens vapen: en röd och hvit, klufven sköld med tvenne uppåtvända hvita björnlår, som det blifvit brukligt att kalla detta vapenmärke, ehuru det i sjelfva verket framställer fullständiga bakben af nämnda djur. På sköldens öfre venstra hörn står en förgylld, sluten hjälm, med de båda björnlåren som hjälmprydnad och omgifven af ett rikt, djupt inskuret, förgylldt hjälmtäcke. Under vapenskölden finnes ett hvitt språkband med inskrift i svarta minuskler:

»her farfars» — »gudh hans själ nåde»

d. v. s. herr Karl Larsson; Gud hans själ nåde. Skölden är i ganska godt stånd, och målningen har endast lidit några mindre skador. Pergamentsbeklädnaden har dock här och der lossnat och spruckit, och i midten är ett genomgående, större hål efter den spik, hvarmed skölden varit fäst i kyrkan, förmodligen i senare tid, ty vid dess första uppsättning torde man hafva förfarit med mera pietet.

Den andra skölden, fig. 3, är på båda sidor beklädd med ej särdeles tjockt pergament. Framsidan är försedd med ett måladt bottenmönster: ett rödt, stiliseradt växtornament på blå grund. Detta mönster upptager hela ytan med undantag af den snedskurna eller affasade kanten, som är enfärgadt röd och bildar en ram eller bård rundt kring skölden. I midten är ofvanpå bottenmönstret anbragt Banérska släktens vapen — se detaljen, fig. 4 — en röd

sköld med silfverspets från höger. På vapenskölden står en försilfrad, slutet hjälm med nio åt venster riktade hjälmfanor eller fänikor med samma vapenmärke som å skölden.¹ Öfver den mellersta fänikan finnas några mycket otydliga, röda streck,² hvilka nu ej bilda någon begriplig figur, men hvilka möjligen före den restauration och »förbättring», som man vet skölden varit utsatt för, hafva haft någon betydelse och ingått i hjälmprydnaden. Hjelmtäcket är djupt inskuret och något magrare än på föregående. Vapenbilden på Banérskölden är mindre än på herr Karl Larssons, på hvilken vapnet upptager en större del af sköldens framsida.

Båda sköldarne hafva samma hufvudform, aflångt firsidig med afrundade hörn, samt äro starkt böjda med den konkava sidan framåt. Den öfre femtedelen ingår ej i böjningen, utan är nästan plan och bildar en mycket trubbig vinkel mot den böjda delen, så som bifogade genomskärningar utvisa. Högra kantens öfre hälft är, som vi se, starkt utskuren eller insvängd. Denna inskärning, som är mycket karakteristisk för sköldar af denna³ form, tjänade till att mottaga lansens skaft, då denna var lagd till anfall; den skyldes och maskerades då af den runda, trattformiga jernskifva, som — trädd på lansskaftet och fäst strax framför den punkt der detta fattades med handen — utgjorde ett viktigt skydd för denna.

För att motståndarens lansspets skulle lättare glida af, och för att bättre motstå hugg voro sköldar af denna form på framsidan försedda med upphöjda åsar eller nerver. Dessa äro utsparade i den träskifva, som bildar stommen, och hafva ej motsvarande fördjupningar å baksidan. På Karl Larssons sköld äro dessa åsar tre till antalet, raka och ganska höga samt löpa vertikalt, med lika mellanrum öfver ytan; den Banérska har lika många, men endast den mellersta är rak, de två andra äro S-formigt böjda, hvarigenom ytan blir indelad i flere olikformade fält. Den

Fig. 4. Vapnet å skölden fig. 3.

¹ Angående fänikornas antal och ställning se längre fram.

² Ej återgifna på teckningen.

³ Den förekommer dock långt tidigare äfven på andra sköldformer.

sistnämnda skiljer sig derjemte från den föregående genom att dess nedre kant är i midten djupt inskuren i en spetsig flik, under det Karl Larssons sköld nedtill är afrundad. Deremot hafva båda i öfre kanten en liten inskärning med en liten uppstående spets i midten. På bådas baksida sitta tre låga, breda jernmärlor: två i bredd upptill omkring en handsbredd öfver midten, den tredje ungefär lika långt nedanför midten. I dessa märlor voro de remmar fästa, med hvilka skölden fördes.

Båda sköldarne äro således hvarandra ganska lika. Den Banérska visar dock i några detaljer, t. ex. inskärningen i nedre kanten samt de *bugtade* åsarne på framsidan, yngre former, ehuru väl tidskillnaden ej kan vara synnerlig stor och sköldarne väl kunna hafva varit samtidigt *i bruk*. Den äldre skölden tillhör senare hälften af 1400-talet, den kan ej vara äldre än från midten af detta århundrade. Vi hafva härvid visserligen inga andra svenska original till jemförelse, men i sigillen från nämnda tid träffas ej utskärningen för lansens i högra kanten af skölden före århundradets midt, under det den sedermera allmänt uppträder. En god hållpunkt för tidsbestämningen hafva vi ock i de båda här längre fram afbildade sköldarne, om hvilka mera sedan. En jemförelse med förhållandet i utlandet bestyrker ock den slutsats med afseende på åldern, hvartill vi här hafva kommit.

Nämnda sköldform bibehöll sig till århundradets slut och ganska länge derefter, som vi se t. ex. af Hemming Gads sigill och af det sigill, som användes af Gustaf Eriksson, innan han blef Sveriges konung. Den yngre formen, hvilken naturligtvis uppträdde redan under den föregåendes tid, torde kunna hänföras till allra sista delen af 1400-talet och de första årtiondena af 1500-talet. Vi finna den i riksföreståndaren Gustaf Erikssons vapensköld från år 1521. Äfven i Tyskland finnes den vid denna tid eller något tidigare.

Sköldar lika de nu beskrifna fördes uteslutande af ryttare. De buros i en rem om halsen och hängde, då ryttaren var på marsch, eller då de ej omedelbart användes, vid venstra axeln eller på ryggen, ungefär som vi se på Olaus Magni här ofvan anförda teckning. I strid till häst fördes de med venstra armen — trädd genom de ofvan omtalade remmarna — framför bröstet, troligtvis i något skef ställning, och skyddade då ryttarens hals och bröst samt venstra armen, med hvilken tyglarne fördes. Då ryttaren

var nödsakad att kämpa till fots, hängde skölden i halsremmen platt på bröstet, lemnande krigaren båda händerna fria.

Detta slags sköldar kallas af tyska författare företrädesvis »tartsche'n», ett namn som vi i Frankrike återfinna under formen targe, i England target. Äfven i äldre tider har utan tvifvel detta namn användts för samma sköldform, och vi torde kunna antaga att den tyska benämningen äfven var brukad i Sverige. Med detta namn betecknades emellertid ej blott ifrågavarande sköldar, äfven andra former gingo under denna benämning. Uti andra delen af C. G. Styffes »Bidrag till Skandinaviens historia» finnes intaget ett utdrag af preussiska Hansestädernas beslut den 12 juli 1395 rörande utrustningen af den krigsstyrka de skulle afsända till besättande af Stockholm. Det heter der bland annat: »Dise hir nach gesereuene wepenere vnde schutzen sal man senden den Stokholm inczunemen. — — — Ouch sal ichlik wepenere haben ganczen platen harnasch was dar ezu gehort — — vnde ichliger j tazeze. — — — Ichlich schütze sal haben j pantzer — — — vnde j tazeze,» eller: »De här nedan förtecknade väpnare och skyttar skall man sända att intaga Stockholm. — — — Och skall hvarje väpnare hafva fullständig plåtröstning (och) hvad dertill hör — — — och hvar och en en tartsche. — — Hvarje skytt skall hafva ett pansar¹ — — — och en tartsche.» Som inga hästar omtalas i utrustningen torde väpnarne hafva stridt till fots, i alla händelser gjorde skyttarne det. Vi se här af, att äfven fotfolkets sköldar, hvilka hade en helt annan form än rytteriets, betecknades med namnet tartsche. Man har ock framhållit, att namnet ej så mycket afsåg sköldens form som icke mer ämnet, hvaraf den var förfärdigad, och att benämningen rätteligen borde tillkomma alla af läder tillverkade sköldar.² Då emellertid sköldarne under nästan hela medeltiden i allmänhet voro öfverdragna med läder eller läderliknande ämnen, synes namnets användning för vissa slag af sköldar ej dermed vara förklarad. En annan förklaring är, att i fråga varande sköldform ej uppkommit i Europa, utan är af främmande, närmare bestämdt tartariskt, ursprung, och att namnet skulle häröra deraf. Beviset härför skulle vara, att på afbildningar från slutet af medeltiden af främmande folkslag dessa betecknas genom

¹ Vapendrägt af jernringar eller små jernfjäll m. m.

² Af det latinska ordet tergum; egentl. rygg (på människor och djur), men äfven hud, läder.

sköldar, som något påminna om den i fråga varande tartsche-formen. Beviset är emellertid af flere anledningar svagt. Den afsedda tartsche-formen har nämligen utan tvifvel småningom uppstått och utvecklats genom förändringar af den förut i Europa använda sköldformen.

Man har anmärkt, att de två nu i fråga varande sköldarne ej hafva och ej kunna hafva varit verkliga sköldar afsedda att användas i strid. Skälen härför skulle vara deras allt för stora bräcklighet, samt att öfver hufvud taget skölden vid medeltidens slut ej längre fann användning till krigsbruk, på grund af den fulländning vapendrägten vid denna tid uppnått. Äfven författare i hithörande ämnen hafva uttalat sig i sistnämnda riktning. G. Demay, som i ett vidlyftigt arbete¹ redogör för de upplysningar om medeltidens kultur, som vi kunna inhemta af denna tids sigill, säger t. ex. att skölden redan före 1400-talet upphörde att vara ett stridsvapen och derefter endast gjorde tjänst vid torneringar och fester. Granska vi emellertid något närmare hithörande förhållanden, skola vi lätt finna, att ofvan nämnda uttalanden sakna berättigande.

Skölden utgjorde under hela medeltiden en karakteristisk del af krigarens utrustning.² Dess form och beskaffenhet stod i nära sammanhang med utvecklingen af den öfriga vapendrägten. Så länge denna ännu var ofullkomlig och endast lemnade sin bärare ett föga tillfredsställande skydd mot motståndarens vapen, måste skölden vara stor för att i striden täcka krigarens kropp så mycket som möjligt. Då det emellertid måste hafva varit mycket obehvämt att till häst föra dylika stora sköldar, sökte man redan tidigt att,

¹ »Le costume au moyen age d'après les sceaux.» Paris 1880.

² Under den tidigare medeltiden var skölden uteslutande ett skyddsvapen. Den fick emellertid med tiden, utan att förlora sin ursprungliga betydelse, en ny bestämmelse; den blef nämligen underlag för eller bärare af de ärftliga, för bestämda personer eller släkter kännetecknande vapenmärken, — vapen i heraldisk mening, — hvilka under de senaste årtiondena af 1100-talet och början af det följande århundradet började komma i bruk i Europas olika länder, och hvilka i allmänhet först återfinnas på skölden. Denna vann härigenom i betydelse och blef från denna tid ett utmärkelsetecken, hvarigenom den ena släktens medlemmar skildes från den andras. Det bör emellertid tilläggas, att man känner sigill med vapenmärken från ännu äldre tid än den nyss nämnda. Dessa vapenmärken äro ej anbragta på den i sigillet befintliga ryttarens sköld, utan spridda öfver sigillens fält. (Demay, anf. arb.)

så vidt sig göra lät, förminska dem. Vi finna också sköldarne af taga i storlek, allt efter som vapendrägten vann i fulländning och lemnade den stridande ett allt mera tillfredsställande skydd. Under 1300-talet har den gamla, långsträckt triangulära formen — hvars längd var 2—3 gånger så lång som bredden¹ — krympt ihop till en nästan liksidig triangel. Mot slutet af detta århundrade förlorar skölden sin gamla tresidiga hufvudform, den blifver nedtill afrundad. Samtidigt eller till och med något tidigare uppstå dessutom flere andra modifikationer i formen, genom hvilka så småningom, som redan är antydt, den ofvan beskrifna tartsche-formen uppkommer.

Under det sålunda sköldens form undergick upprepade förändringar, bibehöll sig emellertid dess material och sättet för dess tillverkande oförändradt under mycket lång tid. Sköldarne från den tidigare delen af medeltiden känna vi visserligen endast genom samtida afbildningar och veta därför ej med säkerhet något om deras material. Den betydande storleken utvisar dock, att de måste hafva varit förfärdigade af något jemförelsevis lätt ämne; af metall kunna de säkerligen ej hafva varit. Härmed må emellertid hafva varit huru som helst; de sköldar från en något senare del af medeltiden, hvilka blifvit till vår tid bevarade, äro af trä, öfverdragna med pergament eller gipsadt linne och målade; således förfärdigade på samma sätt som de här i fråga varande båda sköldarne. Hefner-Alteneck beskrifver och afbildar i sitt praktfulla arbete² flere dylika sköldar. Vi återfinna der t. ex. tvenne i Elisabetskyrkan i Marburg förvarade sköldar från 1200-talet. Den ena har tillhört landtgreffe Konrad af Thüringen (död 1241), den andra landtgreffe Henrik af Hessen (död 1298) och båda hafva efter egarnes död upphängts i kyrkan. Båda dessa sköldar äro af trä, öfverdragna med pergament, som på den ena är förgylldt, på den andra blåmåladt; båda bära på framsidan sin egares vapen i upphöjdt arbete, af pressadt läder. Den enas baksida är förgylld samt försedd med målning: figurer m. m. i lazurfärg. Hefner-

¹ Äfven runda sköldar af mindre storlek förekomma under den tidigare medeltiden; en dylik af trä med jernbeslag förvaras i Köpenhamns Oldnordiske museum. Dessa runda sköldar synas dock ej hafva gifvit upphof till nya former.

² »Trachten, Kunstwerke und Geräthschaften vom frühen Mittelalter bis Ende des achtzehnten Jahrhunderts.» 2:te Auflage.

Alteneck anser intet tvifvel finnas, att dessa sköldar verkligen burits af sina egare; och hvad den sist nämnda beträffar visar ju dessutom målningen på baksidan att den ej kan hafva varit afsedd att upphängas på en vägg. Vi torde emellertid ej kunna säga, att dessa sköldar äro mindre bräckliga än våra båda. I det ofvan nämnda arbetet afbildas dessutom efter bevarade original flere för strid afsedda ryttarsköldar tillverkade af liknande material; på några af dessa är framsidan öfverdragen med linne, på hvilket, liksom hos våra sköldar, målningen är anbragt. Men icke nog härmed: samma teknik användes äfven för fotfolkets sköldar. På några dylika af Hefner-Alteneck afbildade exemplar finnas stadsvapen anbragta; de hafva således troligen användts af städernas legoknektar. I afseende på nämnda sköldar torde vi derför kunna vara fullt öfvertygade, att de varit afsedda för verkligt krigsbruk; äfven dessa äro emellertid, som sagdt, tillverkade på ofvan nämnda, om man så vill, bräckliga sätt. De äro liksom alla föregående af trä, och hafva framsidan prydd med målning utförd på gipsadt eller kritbelagdt linne.

Efter dessa exempel, hvartill många andra skulle kunna fogas, torde ingen behöfva betvifla, att äfven de båda i fråga varande sköldarne kunna hafva varit använda i strid.

Att skölden vid den tid här är fråga om, d. v. s. senare hälften af 1400-talet, ännu, åtminstone i Sverige, användes till krigsbruk derom kunna vi äfven lätt öfvertyga oss. Vi finna det t. ex. bland annat af samtida afbildningar. Flere af de under denna tid utförda hvalfmålningarna i våra kyrkor framställa stridsscener och envigen. De stridande bära der sköldar af en form, som alldeles öfverensstämmer med de här i fråga varande. Rimkrönikan omtalar ock sköldens bruk i strid vid denna tid, som vi se t. ex. af beskrifningen på huru biskop Kettil Karlsson (Vase) grep till vapen mot konung Kristiern:

»I Linköping lade jag ned min biskopsskrud
och tog igen både *sköld* och spjut
och redde migh uth som en örligz man,
som glawen¹ i strijd wäl bryta kan.»

Och vid skildringen af slaget på Brunkeberg heter det:

»Glafwene brusto och stumpene flugo

Skölder och brynjer sunder ginge.»

¹ Lansen.

Den här längre fram, fig. 5, afbildade skölden har ock enligt en gammal anteckning varit med vid nämnda tillfälle.

Vi kunna således taga för gifvet, att sköldar vid denna tid ännu användes hos oss till krigsbruk. Den borde också hafva kunnat lemna ett ej ringa skydd äfven med den fulländning vapendrägten då vunnit. Dess seghet och elasticitet gjorde den naturligtvis i hög grad egnad att upptaga hugg och stöt och förmildra dessas verkan; den var ej som de öfriga betäckningsstyckena fastspänd utan kunde anbringas i olika lägen, och troligtvis bestod en vigtig del af tidens fäktkonst i att i rätta ögonblicket gifva skölden en sådan ställning som mest försvagade angreppets styrka.

Det var emellertid ej blott i verklig strid, man hade tillfälle att bruka skölden; äfven vid de under hela medeltiden så flitigt öfvade och högt skattade ridderliga kämpalekarne kom den till användning. Dessa lekar förekommo under flere former; dels »dysten»,¹ i hvilken tvenne kämpar sökte med fälda lansar kasta hvarandra ur sadeln eller kullkasta både häst och ryttare. Den vackraste ränningen var den, då båda lansarna brusto, men båda de dystande sutto orubbade i sadeln. Stöten skulle härvid riktas mot bröstet; skölden, som betäckte detta, spelade således vid dysten en vigtig rol. Ett annat slag af dessa stridslekar var »tornej». Vid denna användes icke skölden. Man kämpade, vanligen många på hvaradera sidan, med svärd utan udd och egg, d. v. s. slöa och i spetsen tvärskurna, eller med tunga klubbor af hårdt trä. Endast hugg ej stötar fingo utdelas. Hufvudsyftet var att afslå motståndarnes hjälmprydnad. Ännu ett tredje slag af kämpalekar omtalas, nämligen »bohord». Huruvida sköldar användes härvid, känner jag icke. Äfven i Sverige öfvades under en stor del af medeltiden och långt efter dennas slut dessa hårdhändta lekar och svenskarne voro, att döma af samtida afbildningar och krönikornas skildringar, väl förfarne deruti. Man dystade:

»swa at stangarna² gingo sunder
ok eldin flög som aff ett tunder
thera hiälma fingo mangan stööt.»

Vid dylika tillfällen hafva emellertid våra båda sköldar säkerligen ej användts. I äldre tider, då dysten och tornejen voro verkliga öfningar i vapnens bruk, kämpade man i sin vanliga

¹ Jemför det ännu brukliga uttrycket: »utstå en dust».

² Lansarne.

krigsutrustning. Detta ledde emellertid allt för ofta till ett blodigt slut på leken. Med tiden drevvos dessutom dessa öfningar allt mera som »sport» och blefvo — såväl beträffande det vid desamma iakttagna ceremonielet, som i fråga om de kämpandes utrustning — föremål för allsköns öfverdrift. Under 1300-talet började man gifva utrustningen en särskild form, och efter detta århundrades slut skilde sig i utlandet tornér-utstyrseln, sköldarne inbegripne, helt och hållet från den vanliga krigsutrustningen; de stridande voro så belamrade med skyddsvapen, att de ej kunde fritt röra sig eller sina hästar och endast voro »maskiner lämpliga att utföra en chock». I Frankrike var dyst-utrustningen tyngst fram emot midten af 1400-talet, i Tyskland ökades den ännu något efter denna tid.¹ I Sverige följde man utan tvifvel med denna utveckling af tornér-väsendet och de tyska förhållandena voro nog de förebilder som mest användes. Vi kunna därför med säkerhet antaga, att sköldar af samma slag som våra båda ej funno användning vid dessa lekar.

Det återstår att redogöra för de båda sköldarnes öden och forna egare.

Den fig. 2 afbildade skölden angifver sig sjelf genom inskrift och vapen såsom tillhörig herr Karl Larsson af den släkt, som förde tvenne björnlår i vapnet. Denna släkt har ej spelat någon betydande roll i vår historia; man känner emellertid åtskilliga af dess medlemmar, hvilka alla lefvat under 1400-talet eller tiderna närmast derintill. Släkten var under nämnda århundrade bosatt i Upland och innehade der åtskilliga gårdar såsom Steninge, Frötuna, Länna och Kasby. Bland J. O. Åkersteins i Riksarkivet förvarade »genealogier öfver adeliga släkter» finnas trenne tabeller öfver släktens medlemmar. Nedanstående slägtafla är ett sammandrag derur.

Jag har väl ej varit i tillfälle att kontrollera alla uppgifternas tillförlitlighet; i hufvudsak äro de dock utan tvifvel riktiga. Säkert är t. ex. att en Karl Larsson af denna släkt lefde i början af århundradet. Han pantförskrifver år 1403 åtskilliga gods i Vestergötland, hvilka han ärft efter modern; brefvet är besegladt af hans broder Bengt Larsson. Utan tvifvel samme Karl Larsson,

¹ Violett-le-Duc, »Dictionnaire raisonné du mobilier français» (Tournoi, Joute.) — Man återgick sedermera till en naturligare och enklare utrustning.

väpnare, återfinnes äfven i ett bref af 1429. Brodern, väpnaren Bengt Larsson, var häradshöfding i »Ärleningia hundare» 1440 och underlagman i Upland 1441. Hans sigill ses i Peringskiölds »Monumenta Uplandica» (sid. 45). Nämde Karl Larssons son Laurentz Karlsson var väpnare och egde i andra hälften af 1400-talet — 1460, 1480 — Frötuna gård. Denna innehades efter honom af hans son Karl Larsson, som blef slagen till riddare vid konung Hans kröning 1497 och var riksråd i Svante Stures tid. Vi se af ofvanstående, att tvenne af släktens kända medlemmar buro namnet Karl Larsson. Den äldre af detta namn var genom sitt andra gifte svåger med herr Eskil Isaksson, om hvilken strax skall talas. Denne Karl Larsson var, såvidt jag kunnat finna, aldrig riddare, hvilken värdighet deremot sonsonen den yngre Karl Larsson, som vi ofvan sett, innehade. Då skölden tillhört *herr* d. v. s. riddaren Karl Larsson framgår redan häraf, att det sannolikt är den yngre med detta namn, som här är i fråga. Detta är dessutom fullkomligt visst genom sköldens form, hvilken, enligt hvad ofvan är visadt, måste tillhöra senare hälften eller slutet af 1400-talet, ej århundradets början.

(Björnlår.)

Laurents Bengtsson t. Steninge,
kallad Gerikesson. 1390.
G. m. Märta.

Arnold Laurentsson 1400. 1411.	Karl Laurentsson i Frötuna (väpnare) 1424. 1446. g. m. 1. Karin, Staffan Ulfssons d. ä. dr. t. Lagnö. 2. Bengta, Isak Isakssons d. y. dotter t. Öllenegård.	Bengt Laurentsson t. Steninge och Länna. Friboren man 1424. Lefde ännu 1454. g. m. Märta, Olof Nilsson Kroks dr.	Anders Laurentsson 1446.	Ragvald Laurentsson 1446.
	Laurents Karlsson t. Frötuna (väpnare). 1457, 1458, 1476. g. m. Ingeborg Peders- dotter Ulf, Per Svens- sons dr. i Malma (fram- seende ulf).	Märta g. m. Isak Klausson Slawache t. Möreby och Ste- ninge (väpnare, riks- råd). 1452, 1471.	Erik Bengtsson t. Länna (väpnare). 1448.	Ingeborg. Laurents.
	Karl Laurentsson t. Frötuna (riddare). 1497, 1503, 1504. g. m. Märta Bengtsdotter.	Bengt Laurentsson t. Länna. 1509.		
	Slawache Karlsson. Mördad vid unga år.			

Vi kunna således med visshet antaga, att i fråga varande sköld är den som vid riksrådet herr Karl Larssons till Frötuna jordafärd fördes med i begrafningståget. Sköldens inskrift måste härröra just från detta tillfälle, då det naturligtvis ej är antagligt att egaren förde denna devis i skölden under lifstiden. Detta strider emellertid ej emot hvad jag här ofvan sökt visa, nämligen att här är fråga om en verklig för strid afsedd sköld. Inskriften kan nämligen hafva blifvit tillsatt under vapnet efter egarens död. En granskning af målningen gör dock detta mindre troligt. Sannolikare synes, att målningen öfver hela framsidan blifvit vid nyss nämnda tillfälle förnyad och språkbandet dervid tillagdt.

Den andra skölden, fig. 3, har enligt gängse uppgift egts af herr Eskil Isaksson (Banér) till Venngarn, som erhöll riddarslaget af konung Kristoffer. Herr Eskil var en betydande man, hvilkens verksamhet är känd af historien. Han var riksråd sedan 1430-talet, höfvidsman på Stäkeholms och Raseborgs slott m. m. Genom sin dotter Sigrid, gift andra gången med Måns Karlsson af Eka-släkten och deras dotter Cecilia var han mormors far till herr Gustaf Eriksson, sedermera konung Gustaf I. Eskil Isakssons död torde hafva inträffat 1488 och enligt uppgift i Anreps »Ättartaflor» ligger han begrafven i Sigtuna klosterkyrka. Hvarifrån denna uppgift är hemtad, känner jag icke. Hans grafsten finnes ej i behåll i Sigtuna och såväl yngre som äldre beskrifningar öfver kyrkorna derstädes hafva intet att förmäla om Eskil Isakssons begrafning.

Att skölden är en Banér-sköld och tillhört någon af släktens medlemmar under senaste delen af 1400-talet eller början af följande århundrade, är på grund af densammans beskaffenhet utan vidare bevis uppenbart. Deremot anser jag uppgiften, att herr Eskil Isaksson varit dess forna egare, ej lika tillförlitlig. Jag fäster mig härvid ej vid den olikhet, som i afseende på hjälmprydnaden finnes mellan vapnet å skölden och vapnet i Eskil Isakssons till våra dagar bevarade sigill; i detta finna vi visserligen på hjälmen tolf hjälmfanor eller fänikor, sex åt höger, sex åt venster, under det sköldens vapen visar endast nio fänikor och dessa alla vända åt venster. Detta torde emellertid ej hafva mycket att betyda. Med dylika detaljer var man fordom ej så noga.¹

¹ I Eskil Isakssons farbroders herr Anders Isakssons vapen har hjälmen tolf fänikor, alla åt venster. Enligt en på K. Biblioteket befintlig

Viktigare är deremot den omständigheten, att uppgiften, att skölden tillhört Eskil Isaksson, synes hafva uppkommit i ganska sen tid. Vi skola se, huru härmed förhåller sig. Man har redan ganska länge känt, att skölden fordom hängt i kloster- eller Mariæ-kyrkan i Sigtuna och därifrån blifvit på 1630-talet förflyttad till Danderyds kyrka.¹ Detta framgår nämligen af en i Palm-skiöldska handskriftssamlingen i Upsala bibliotek befintlig gammal anteckning om nämnda kyrka. Det heter der: »Framm uti Choret är uppå väggen uphängd een gammal skiöld medh fölliande skriff som der på sedermera blifvit satt: A:o 1636 den 24 September är denne skiölden med Banere wapnet utur Klösterkyrekian i Sigtuna tagit, den och jempte andre insignia aff samma adel. samt flere gamble adelige Slechten äre merendels förkomne och är här upsatt i Danneryds kyrkia, der åtskillige af den adel. gamble Banere Slächten begrafne liggia. Förbättrad af grefvinnan Sigrig Magdalena Baner A:o 1703 d. 27 Janvarii.»² Denna anteckning finnes med någon förändring i ordställningen aftryckt i Lars Salvius »Beskrifning öfver Sveriget»³ och har således länge varit bekant. Man torde väl kunna antaga, att den nämnda inskriften å skölden uppsatts på föranstaltande af Sigrig Banér eller åtminstone i sammanhang med hennes »förbättring» af den samma. Inskriften är emellertid ej författad vid denna tid; den är, som vi se af det följande, till största delen ingenting annat än en illa gjord afskrifning af en äldre påskrift på skölden. Sigrig Banér synes således hafva »förbättrat» ej blott skölden utan äfven densammas inskrift. En sak framgår emellertid af det redan anförda och det är, att vid nämnda tid — omkring 1703 — någon uppgift om Eskil Isaksson som sköldens

handteckning (från 1600-talet) af det vapen, som fördes af herr Isak Nilsson, sonson till Eskil, var hjelmen i hans vapen prydd med tretton fänikor, sju åt höger, sex åt venster. Andra exempel att förtiga. Äfven i fråga om vida viktigare detaljer, t. ex. färgerna, råder ofta i medeltidens vapen en ej obetydlig vexling.

¹ Djursholm, som sedan början af 1500-talet var släktens stamgods, ligger i Danderyds socken. Flere medlemmar af familjen äro begrafna i Danderyds kyrka.

² Då jag ej för tillfället haft tillgång till originalanteckningen i Upsala bibliotek, har jag begagnat det aftryck af den samma, som finnes intaget i en uppsats af C(arl) A(nton) O(ssbahr) i Ny Illustrerad Tidning för den 11 jan. 1890.

³ Första tomen om Upland. Stockholm 1741.

egare ej synes hafva funnits. Det torde nämligen väl få anses gifvet, att om Sigríd Banér eller den, som besörjt inskriften, haft någon kännedom om sköldens forna egare, de ej skulle hafva underlåtit att uttryckligen nämna detta, då de i öfrigt visat så stort intresse för det gamla släktminnet. Den nyss antydda äldre påskriften finnes i afskrift på K. Biblioteket bland Peringskiölds material-samlingar till de af honom förberedda, men aldrig utgifna delarna af hans stora verk.¹ Dessa samlingar äro af Peringskiöld ordnade i den följd de skulle komma att intaga vid utarbetandet samt försedda med af honom skrifna titelblad till hvarje del. I 2:dra boken (Attundaland) finnes bland annat en anteckningsbok förd under en antiqvarisk forskningsresa i Upland, antagligen år 1682, ty på ett af de främre bladen finnes antecknadt: »Den 23 september 1682 reste vi ² till Erlinghundra och först till Knifsta». Vid beskrifningen af Danderyds kyrka finnes skölden ganska igenkänligt aftecknad och om den samma yttras:

»En gamal Banner skilt hängde inne i saker stigan tagen fordom utur Gråmunkholm med denna nya ³ påskrift: Åhr 1634 den 20 Septemb. togs denna skiöld med Banner wapnet uthur kloster kyrkian i Sigtuna och den älste abots — — — ste ⁴ insignia af sama släkt som och flere gamle adeliga släkter äro senare förkomne och är uppsatt i Danderyds kyrkia der åtskillige af denne adelige gamle banner släkten begrafne liggia». Som vi se, äro de båda inskrifterna hvarandra ganska lika, ehuru visserligen åtskilliga skiljaktigheter finnas. Bådas innehåll är delvis något otydligt, hvilket mest framträder i den nu anförda. Förhållandet mellan de två inskrifterna synes vara, att den senare, hvilken af dagbokens författare afskrefs år 1682, befunnit sig på skölden ännu, då den omtalade förbättringen af den samma företogs, — år 1703, — men vid detta tillfälle aflägsnats och blifvit ersatt med en afskrift, hvarvid man emellertid dels missförstått eller ej kunnat läsa flere ord, deribland årtalet, i den gamla inskriften, dels sökt, ehuru på föga lyckadt sätt, förtydliga den samma.

¹ »Monumenta Sveo-Gothica», af hvilka endast de två delarne »Mon. Uplandica» och »Mon. Ullerakerensia» utkommit.

² Möjligen Peringskiöld och Hadorph.

³ D. v. s. anbragt efter flyttningen år 1634.

⁴ Dagbokens författare har ej kunnat läsa mer än sista stafvelsen i ordet.

Hvad vi här emellertid företrädesvis hafva att taga fasta på, är det att äfven denna äldre inskrift ej har något att anföra om sköldens forna egare, utan endast betecknar den som en sköld med Banér-vapnet, samt vidare dagbokens bestämda uppgift, att skölden »fordom» tagits utur Gråmunkholm, det vill säga Gråmunkeklostrets kyrka på Riddarholmen i Stockholm. Detta kan ej betyda annat än att skölden ursprungligen hängt i denna kyrka och derifrån förflyttats till Sigtuna, liksom den senare fick utbyta denna plats emot Danderyds kyrka. Huru pass tillförlitlig dagbokens uppgift är, kunna vi naturligtvis ej nu säga. Något skäl att draga den samma i tvifvelsmål synes emellertid ej finnas; hvarför vi väl få antaga, att den öfverensstämmer med verkliga förhållandet. Härmed bortfaller emellertid den sannolikt enda anledning man haft att sätta skölden i förbindelse med Eskil Isakssons namn. Denna sägen torde nämligen helt enkelt hafva uppkommit derigenom, att man sammanställt hans — kända eller förmodade¹ — begrafning i någon af Sigtuna kyrkor med den omständigheten, att i klosterkyrkan derstädes sedan gammalt funnits förvarad en Banér-sköld, och deraf har man dragit den slutsatsen, att skölden måste hafva tillhört nämnde medlem af släkten. Då det emellertid nu visat sig, att skölden före dess uppsättande i kyrkan i Sigtuna varit förvarad i annan kyrka, måste naturligtvis antagandet af ett samband mellan herr Eskils begrafning och sköldens uppsättande bortfalla och uppgiften om sköldens egare förlora all grund. Detta står i god öfverensstämmelse med hvad jag ofvan anfört beträffande sköldens ålder. På grund af sin form måste den nämligen anses något yngre än herr Eskils tid.

Hvem den tillhört, och af hvad anledning den blifvit uppsatt i Gråmunkeholms kyrka, vet man icke. Endast så mycket kan, såsom vi sett, med säkerhet sägas, att den måste vara förfärdigad i senaste delen af 1400-talet eller kanske snarare något in på följande århundrade, och att den således tillhört någon medlem af Banérska släkten, som lefvat under denna tid. Detta passar in på herr Eskil Isakssons båda söner Knut och Nils Eskilssöner. Båda voro betydande män: riddare och riksråd. På grund af denna öfverensstämmelse i tid, och då vi ej hafva många medlemmar af släkten från denna tid att välja på, torde möjligen — vi kunna

¹ Wennegarn, släktens hufvudgård vid denna tid, ligger i närheten af Sigtuna, inom S:t Olofs socken, hvars kyrka var belägen i Sigtuna.

kanske säga förmodligen — skölden böra sättas i förbindelse med någon af dessa. Att spörja härefter tjänar emellertid till intet, då vi härvidlag ej hafva någon tillräcklig utgångspunkt. Äfven om skölden har tillhört någon af dessa herrar, är ej dermed förklaradt, huru den kommit att hamna i Riddarholmens kyrka. Eskil Isakssons båda söner föllo nämligen offer för Kristian II:s förföljelser och aflifvades på hans befallning i Finland år 1520. Deras begrafning torde således ej hafva egt rum i Sverige; omöjligt är emellertid detta naturligtvis ej, och dessutom kan ju

Fig. 5. Sköld med Eka-släktens vapen. Efter Peringskiöld.

skölden af annan anledning och vid annat tillfälle hafva erhållit plats i kyrkan.

Våra båda nu beskrifna sköldar äro, så vidt jag känner, de enda från medeltiden till våra dagar bevarade. Som redan är omtaladt, funnos emellertid i Upsala domkyrka före 1702 års stora brand flere dylika. Till jämförelse med de ofvan nämnda återgifvas här, fig. 5 och 6, efter afbildningarna i Peringskiölds anförda arbete tvenne af dessa sköldar. De äro, som figurerna visa, af samma slag som de förra och öfverensstämma i synnerhet med den äldre af dessa, herr Karl Larssons. Liksom denna hafva de den nedre kanten jämnt afrundad, ej inskuren i en flik, samt de upphöjda åsarne på framsidan raka och parallela. Genom dessa

detaljer skilja de sig från Banér-skölden och visa sig något äldre än denna. Visserligen står detta i strid med den omständigheten, att å sist nämnda sköld och å den fig. 5 afbildade är det stiliserade växtmotiv, som betäcker hela framsidan, nästan fullständigt öfverensstämmande. Detta betyder emellertid ej särdeles mycket och kan vid bestämmande af åldern ej vara afgörande gent emot sköldarnes form. Dylika motiv och mönster hafva nämligen utan tvifvel ganska länge kunnat bibehålla sig i bruk. Granska vi vidare de båda fig. 5 och 6 afbildade sköldarne, finna vi, att den först nämnde har ett drag med något yngre karaktär.

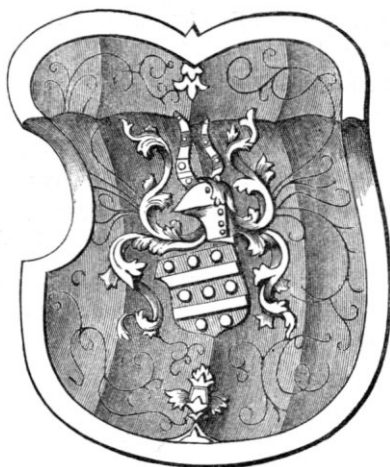

Fig. 6. Sköld med Fleming-vapnet. Efter Peringskiöld.

Dess påmålade vapensköld är nämligen mycket liten och anbragt i ena öfre hörnet. I äldre tider, 1200- och 1300-talen, upptog vapnet eller rättare vapenmärket sköldens hela yta, anbragtes derefter på en i den verkliga sköldens midt målad vapensköld, krympte småningom allt mera ihop och fick slutligen sin plats i ena öfre hörnet. Ordna vi de fyra här i fråga varande sköldarne efter ålder, komma således, efter hvad här blifvit om deras olika karaktärer anfördt, herr Karl Larssons och den fig. 6 afbildade att intaga främsta rummen såsom de äldste, derefter följer originalet till fig. 5 och sist Banér-skölden såsom den yngsta. Härvid måste vi likväl komma ihåg, att med deras ålder måste förstås

deras tillverkningstid, ej den tidrymd de varit af sina egare använda och ännu mindre den tidpunkt, då de tienstgjorde vid sina herrars begravingståg. Ett föremål med äldre karaktär eller med andra ord ett tidigare tillverkad föremål kan naturligtvis hafva varit mycket längre i bruk än ett senare tillkommet med yngre former och således, då fråga är om en jämförelsevis obetydlig tidsskilnad, öfverleva det sist nämnda. Dessutom är det gifvet, att ett och annat äldre drag, en eller annan detalj med äldre karaktär, kan i enstaka fall bibehålla sig på ett föremål med i det hela yngre former; såsom vi sett förhållandet vara med Banér-skölden.

I likhet med alla sköldar från i fråga varande tid hafva de senast afbildade varit af trä och i öfrigt af samma beskaffenhet som våra båda. Peringskiöld beskriver originalet till fig. 5, hvilket i kyrkan hängde »på stora hög-chors pelaren fram för manfolks bänckarna, näst til S. Lars altare,» såsom en »prächtig krokskiöld,¹ af lätt trä uthållkad och med läder öfverdragen, all öfver försilfrad och muserad — — och bak på ryggen två starka läder remar, at träda wenstra armen igenom». Den andra, fig. 6, kallar han »en dylijk krokskiöld». Denna hängde »uthom högchoret på en pelare wid stora gången, emot S. Eriks capell».

Den först nämnda bär den s. k. Eka-släktens vapen. Färgerna voro enligt Peringskiölds beskrifning »en whit bielke (snedbjelke från höger) eller riddergiördel i blådt felt». Eka-vapnet var k. Gustaf I:s mödernevapen; det synes vara dettas snedbjelke som han upptagit i vase-vapnet, men här lagd på blått och rödt fält.² Möjligen är därför Peringskiölds uppgift om färgen i vapenskölden ej fullt riktigt. Detta betyder emellertid föga, då vapnet i alla händelser utan tvifvel är Eka-släktens. Genom Peringskiölds uppgift känna vi äfven den medlem af denna släkt, som skölden tillhört; det var Gustaf I:s morfars broder, herr Trotte Karlsson, som, »tå han föll uti slaget som hölts på Brunke berg åhr 1471», förde skölden, hvilken sedan vid hans begraving i Upsala domkyrka blef der upphängd. Peringskiöld säger sig hafva denna uppgift från ett kronologiskt manuskript och vi torde ej hafva någon anledning att betvifla dettas tillförlitlighet. Herr Trotte stred på danska

¹ Namnet torde vara af Peringskiöld upfunnet och har säkert ej användts i äldre tid.

² Heraldiska studier af Hans Hildebrand, Ant. Tidskrift f. Sverige, 7, s. 54.

sidan i slaget, och Rimkrönikan finner det därför ej mer än rätt och billigt att han fick sin välförtjänta lön.

»Her Trotte Karlsson war heet och myckit trött,
sigh litet hwijla tyckte honom waar gott,
han sattes på marken och sin hielm opslog,
han fick tå löön, som jag wil troo

— — — — —
emellan sin ögon fick han ett lod¹
så at han aldrig mera opstod.»

Den andra skölden, fig. 6, hade »grön bottn innom en silfwer bord öfvermålad, och thär midt uti insatt ett Flemminge wapen med 8 gula bysantiner emellan två gula giördlar i rödt felt».

Med bysantiner förstås inom heraldiken små, runda, platta skifvor, hvilka af några författare anses skola betyda mynt (efter deras latinska benämning: numi bysantini). De äro ej att förvexla med kulor eller lod, hvilka vid framställning i ett vapen naturligtvis blifva ganska lika de förra, och hvilka skilja sig från de samma endast genom att de äro skuggade. I såväl Cedererons vapenbok af år 1746, som i den senare af Stjernstedt och Klingspor utgifna, betecknas märkena i Flemingska vapnet genom skuggning såsom kulor. Peringskiöld tecknar dem emellertid, som vi se, i öfverensstämmelse med sin beskrifning af vapnet, såsom verkliga bysantiner.

I fråga om sist nämnda skölds egare hafva vi ej någon bestämd uppgift. Peringskiöld anser emellertid troligt, »at samma skiöld fordom varit i ridderliga actioner förder af gamla herr Herman Fleming, ståthållare på Åbo, som lefde wid samma tijd som slaget stod på Bruncke berg». Med afseende på sköldens ålder kan ej vara något att invända emot detta antagande.

¹ Bösskula.